

ÉVFORDULÓK

Az Ideiglenes Nemzetgyűlés emlékezete

50 évvel ezelőtt 1944. XII. 21-én a debreceni református kollégiumban megalakult az Ideiglenes Nemzetgyűlés. Vörös Vince, a nemzetgyűlés jegyzője utóbb így emlékezett az eseményre: *„Zárt rendben mentünk át ebéd után az Arany Bikából az oratóriumba lelkes debreceniek tapsa közepette, akik erdőnyi nemzetiszínű zászlócskát lobogattak. Meghatódottan mentünk fel a lépcsőkön és foglaltunk helyet a történelmi időköt átéli és történelmi embereket magába foglaló padosorokban. Könny tolt a szemembe: íme a nép parlamentje. A himnuszot ily őszintén még nem hallottam elhangzani. Vásáry István dr. nyitotta meg az ülést. Első helyen jelölte meg a háború haladéktalan befejezését a Szovjetunió ellen. Mandátumvizsgáló bizottságot választottunk, mely munkája végétével jelentette: a megbízóleveleket átvizsgálta, rendben levőnek találta, s megállapította; a nagy néptömegek a legszélesebb demokratikus alapon küldték ki meghívottaikat. Javasolták: az Ideiglenes Nemzetgyűlés magát 230 taggal szabályszerűen megalakultnak nyilvánítsa, azzal, hogy a fennforgó körülményekre tekintettel az Ideiglenes Nemzetgyűlés magát összetétele alapján a nemzet akarátának kifejezésére hivatottnak tekinti. A résztvevők az elnök kérésére a javaslatot egyhangúlag elfogadják. Dr. Zsedényi Béla miskolci jogász professzort a nemzetgyűlés nagy lelkesedéssel megválasztotta elnöknek.”* Választottak alelnököket és jegyzőket is, majd dr. Balogh István ismertette a Révai József által szerkesztett nemzetgyűlési „szózatot”. A négyórás ülés a hozzászólások után este 7 óra tájban ért véget.¹ Másnap a Nemzetgyűlés 22 tagú politikai bizottságot választott az Ideiglenes Nemzeti Kormány megalakítása céljából. Még aznap, a megválasztott kormány részéről Miklós Béla miniszterelnök ismertette a Révai József által fogalmazott kormány-nyilatkozatot, amely célul tűzte ki a fegyverszünet megkötését, a zsidótörvények és rendeletek hatályon kívül helyezését, a demokratikus szabadságjogok biztosítását, a nyilas és egyéb népellenes szervezetek feloszlását és betiltását, az általános, egyenlő és titkos választójog bevezetését, a vallásszabadság biztosítását, a nyilas és németbérenc hazaárulók felelősségre vonását, a földreform végrehajtását, és a Németország elleni katonai fellépést stb.

Ismét Vörös Vincét idézve: *„Az Ideiglenes Nemzetgyűlés tagjainak szívében élő öröm megható kifejezése jutott felszínre, ... mikor Zsedényi Béla határozatilag kimondta: -Az Ideiglenes Nemzetgyűlés örömmel veszi, bizalmat nyilvánít vele szemben (ti: a kormánnyal) és felhatalmazást ad neki az ország ügyeinek intézésére. A képviselők a helyükről felállva percekig ünnepeltek a kormány tagjait, odatódultak és gratuláltak nekik.”²*

Bármennyire is ünnepélyesek és reménykeltőek voltak azonban ezek a téli napok, az eseményekre menthetetlenül rányomta bélyegét az elkétségesség. A nagyhatalmak

¹ Vörös Vince: A debreceni Ideiglenes Nemzetgyűlés összehívása. História 1979.4. 23-25. old.

² U.o.

között őrldőd Magyarország már nem volt ura saját sorsának. A szövetségeseeknek, és különösen a Szovjetunióknak szüksége volt a nemzetgyűlésre – a magyar hagyományok szerint a nemzetgyűlés (ill. az országgyűlés) legitímálta a végrehajtó hatalmat gyakorló kormányt –, hiszen lényegesen egyszerűbb és hatékonyabb egy országot a saját hatalmi szervein keresztül igazgatni, mint tiszta katonai közigazgatást bevezetni. Hasonló okokból viselték el a németek Nyugat-Magyarországon Szálasi Ferenc uralmát. Az Ideiglenes Nemzetgyűlésre (formálisan ellenparlamentre) azonban Magyarországnak is nélkülözhetetlen szüksége volt, részben mert az országban lényegében megszűnt a politikai jogfolytonosság és a háborús viszonyok között széthullott a közigazgatás, másrészt pedig, ez legalább a szuverenitás töredékeinek megőrzésével, illetve az újrakezdés reményével kecsegtetett. A szörnyű pusztítást elszenvedő országban mindent előlről kellett kezdeni.

Az Ideiglenes Nemzetgyűlés legitimitása természetesen nem lehetett kifogástalan. Nem azért nem, mert a Dunántúlon létezett az ún. nyilas parlament és kormány, amely a kormányzótól kikényszerített (és így kétes értékű) hatalom-átulhúzással, és az erősen megcsönkített parlament felhatalmazásával igyekezett alátámasztani uralmát, bár az valójában a német fegyvereken és a X. 15-i katonai puccson nyugodott, hanem létrejöttének körülményei miatt. A helyzetköl adódóan sem a nemzetgyűlés, sem a kormány nem volt szuverén. Az előbbi ráadásul csak a Szovjet ellenörzés alatt álló területek egy részéről rendelkezett korántsem kifogástalanul választott képvisellel. Az Ideiglenes Nemzetgyűlést 1944. XII. 2-án Szegeden, öt párt (MKP, FKGP, MSZDP, NPP, PDP) továbbá a szakszervezetek (Magyar Nemzeti függetlenségi Front) elhatározásából, és a szövetséges hatalmak támogatásával kezdték el szervezni. December 13-án Debrecenben alakult meg (a helyszínt a szovjetek javasolták) az előkészítő bizottság, amely 16-án bocsátotta ki választási felhívását. A képviselöválasztások lebonyolítása a részben spontán, illetve a helyi pártok képviselökböl szerveződö közigazgatási szervek a Nemzeti Tanácsok feladata volt.

A létrejött nemzetgyűlés összetétele erős baloldali túlsúlyt mutatott. Kovács Imre a Nemzeti Parasztpárt főtítkárnak véleménye szerint: „*a vegyes összetételü nemzetgyűlés az érdekképviseletek bevetelével némileg korporációs jelleget kapott, ami kommunista érdekeket szolgált, s előre jelezte egy antidemokratikus koalíció összehozásának igényét és machinációját*”.³

Az összetétel jelentőségét azonban egyenlőre több dolog is csökkentette. A nemzetgyűlés által megválasztandó miniszterek egy részének személyéről már előzetesen Moszkvában döntés született. Paradox módon, a moszkvai magyar kommunista emigráció nem kis bosszúságára, a szovjetek, taktikai okokból horthysta személyiségek kormányba kerülését is támogatták, akik részben a Horthy-féle fegyverszüneti delegáció tagjai (Faraghó, Teleki), részben az átállt tábornokok (Miklós, Vörös) közül kerültek ki. Kovács Imre kritikus éleslátással értékelte a kormánylistát: „*... mindjárt láttam, hogy ez egy kéznél levö kormány. A kiválasztottak kéznél voltak Moszkvában és kéznél voltak Debrecenben, s rögtönzött felhatalmazásukkal a kormánynak nem lehetett reprezentatív jellege. A három tábornok kétségtelenül opportunisták, a moszkviták bábukként kerültek bele; Erdei inkább kommunista volt, mint parasztpárti, de annak is gyenge ember. Hasonlóképpen szociáldemokrata álcázással Molnár Erik, aki rövidesen visszavetett kommunistának, Gyöngyösi békécsabai könyvkereskedöböl avan-*

³ Kovács Imre: Magyarország megszállása. Bp. 1990. 150. p. A nemzetgyűlés összetételére vonatkozó adatokat a Magyarország történeti kronológiája III. kötetéböl (Bp. 1982) vettem át. Más munkákban viszont ettöl eltérö adatok találhatók, bár abban valamennyi megegyezik, hogy a kommunistáknak jelentös (relatív) többsége volt. A jórészt szintén kommunista szakszervezeti képviselökkal együtt: 39,13% (Magyar parlament 1944-49. Bp. 1991. 252. p.) Késöböl ez a többség a pótválasztásokon valamelyest csökkent, föleg a szociáldemokraták javára (33,53%)

zsált elő külügyminiszternek, amit megszenvedett az ország... Vásáry István kemény tisztességes ellenzéki politikus volt, Takács Ferenc és Valentiny Ágoston a szociáldemokrata párt legjobbjai közé tartoztak, mindegyikük ragaszkodott eszméihez, a személyi bátorság és a közéleti erkölcs ritka megnyilvánulásával. Teleki Géza, apja Teleki Pál örökében a hagyományos családi magatartást és történelmi perspektívát képviseli. A 12 kormánytagból 4 nyíltan vagy burkoltan kommunista. 2 kiszagda 2 szociáldemokrata párti 4 pedig pártönkívüli.”⁴ A nemzetgyűlés jelentőségét tovább csökkentette, hogy a decemberi ülések után, közel kilenc hónapig nem hívták össze a plenáris ülést. Ezidő alatt csak a nemzetgyűlés politikai bizottsága funkcionált. A nemzetgyűlés ebben az időben nem alkotott törvényeket, a kormány pedig rendeletekkel kormányzott. A kormány mozgásterét azonban drasztikusan behatárolta a háborús helyzet, közelebről a Szovjetuniótól és a Szövetséges Ellenőrző Bizottságtól (SZEB) való függése. Nagy Ferenc, a későbbi kiszagdapárti miniszterelnök így rögzítette tapasztalatait: „...politikailag nagyon sivár állapotokat találtam Debrecenben. Volt kormány, de azt lehetne mondani, hogy kormányzás már nem volt, mert a kormányzat intézkedései nem jutottak el sehová az országba... Telefon, táviró, posta nem működött. Vonatok is csak azokon a vonalokon közlekedtek, amelyeket a Vörös Hadsereg a lakosság köz munkájával helyreállított, hogy utánpótlását biztosítani tudja... A kormány formális megalakulása után a megszálló csapatok parancsnoksága adott minden miniszternek egy-egy autót. Természetes azonban, hogy 13-14 autóval nem lehetett az ország igazgatását lebonyolítani, a miniszterek is arra használták fel inkább autóikat, hogy eljártak velük családjukhoz, vagy pártjaik népgyűléseire. A pártok közül csak a Kommunista Párt rendelkezett autókkal. A Vörös Hadsereg a kommunista pártot ellátta autókkal bőséges mértékben, így a kommunista pártnak nagyobb volt a hatóereje az országra, mint a kormányzatnak és a többi pártoknak együttnéve”.

Nagy Ferenc véleménye szerint ez a helyzet jól mutatta, hogy a „Vörös Hadsereg azért tette lehetővé a kormányalakítást és a nemzetgyűlés összehívását, hogy mindennek, ami ezután történik törvényes alapot vagy a népakarat látszatát tudja biztosítani”⁵A kormány erejének nagy részét mindenesetre az 1945. I. 20-án Moszkvában aláírt fegyverszüneti egyezmény illetve a SZEB elvárásainak való megfelelés emésztette fel. Az egyezmény többek között kimondta, az 1937. XII. 31-i határok visszaállítását, 8 nehéz fegyverzetű gyaloghadosztály felvonultatását a németek ellen, a jövótételi kötelezettséget, a megszálló csapatok és a SZEB ellátásának kötelezettségét, a fasiszta és németbarát szervezetek felszámolását stb.

A fegyverszüneti egyezmény követelményei súlyosságuk ellenére is reálisak voltak. A szövetségesek egyéb deklarált elvárásai pedig többnyire Magyarország demokratizálását irányozták elő. (Kivételet képezett ebből a szempontból pl. a németek kitelepítésének ajánlása.) A kormány azonban a fegyverszüneti egyezmény nyomán mégis igen nehéz helyzetbe került, mivel a Szovjetunió sorozatosan visszaélt a SZEB-ben birt jogosítványaival és túlsúlyával.

Ere hivatkozva ellenőrizte a pártok működését, cenzúrázta a sajtót, beleszólt a fontosabb kinevezésekbe, árfolyam manipulációkkal és a német érdekeltségű magyar vállalatok lefoglalásával elviselhetetlenné fokozta a jövótételi kötelezettségeket, a Vörös Hadsereg és a SZEB ellátásának kívánalmával pedig (főleg a kommunista párt politikai érdekeinek megfelelően) zsarolta a kormányt, lévén a szükséges termékmennyiséget esetről-esetre önkényesen határozta meg. A kormány természetesen teljesen tehetetlen volt a Vörös Hadsereg atrocitásaival, rekvirálásaival, magyar állampolgárok tömeges kényszermunkára hurcolásával (stb.) szemben is.

⁴ U.o. 149. old.

⁵ Nagy Ferenc: Küzdelem a vasfüggöny mögött I-II. Bp. 1990. 88. old.

Jellemző a szovjet magatartásra a földosztásról szóló rendelet vitája. Nagy Ferenc, amikor elképedve látta, hogy minden ésszerű javaslatára leszavazzák, kérdőre vonta Tildy Zoltánt, aki így felelt neki: „*Tegnap magához kéretett bennünket Vorosilov marsall (SZEB elnöke) és előlta a földreform mértékét és végrehajtásának időtartamát is.*”⁶

Az európai háború befejeződésével azonban lassan megkezdődött a magyarországi állapotok konszolidációja. A kormány Budapestre költözött, a nemzetgyűlést kiegészítették a Dunántúli területek képviselőivel és korlátozták a spontán jellegű Nemzeti Tanácsok hatáskörét. Az államfői jogok egy részének ideiglenes gyakorlására pedig létrehozták a háromtagú Nemzeti Főtanácsot. A nyár végére a jaltai konferencia döntése értelmében Magyarországon is elhatárolták a parlamenti képviselőválasztások megtartását. Mielőtt azonban az új választások megtartásával az ideiglenes kormányzás véget ért volna, a nemzetgyűlésre még várt egy fontos feladat. Az immár teljes számban összehívott nemzetgyűlés ugyanis 1945. IX. 5-13. között hat rövid ülésen törvénynyé emelte az Ideiglenes kormány fontosabb rendeleteit, azaz utólag legitímálta önmagát. Ugyancsak ekkor alkották meg a választási törvényt is. A XI. 4-i országgyűlési választásokkal, az új kormány XI. 15-i megalakulásával és az új nemzetgyűlés XI. 29-i megnyitásával véget ért a magyar parlamentarizmus történetének legnehezebb időszaka. A győztesek „megengedték” Magyarországnak, hogy kikászálódjon a háború szakadékból, és elinduljon az új sztálinista szakadékok felé.

Baják László

„Én lettem az Ideiglenes Nemzetgyűlés jegyzője”

*Vörös Vince kisgazdapárti politikussal
beszélget Sári Katalin*

Vörös Vince Kisbicsérdén született 1911. február 23-án. 1933-1937-ig földműves, aranykalászos gazda; 1937-1942-ig a Kalászos Mozgalom vezetője. 1943-ban részt vett a szárszói konferencián. 1942-ben a Magyar Parasztszövetség kalászos szakosztályának elnöke, 1943-1945 között a Magyar Parasztszövetség alelnöke, 1945-1948 között főtitkára. 1935 óta tagja a Független Kisgazda-, Földmunkás és Polgári Pártnak, megyei titkár, 1945-1947 között főtitkárhelyettes. Az 1944. december 21-22-én lezajlott Ideiglenes Nemzetgyűlés jegyzője, 1947-ig nemzetgyűlési képviselő. 1990-1994-ig kisgazdapárti országgyűlési képviselő, az Országgyűlés alelnöke.

Az Ideiglenes Nemzetgyűlésre 1944. december 21-én került sor Debrecenben, ahol hazánk tiszántúli, alföldi, dél-dunántúli területének felszabadulása után összetült a törvényhozó gyűlés. A képviselők összetétele: MKP 71, FKGP 55, SZDP 38, Nemzeti Parasztpárt 16, Polgári Demokrata Párt 12, szakszervezetek 19, pártonkívüliek 19. A képviselőket a nemzeti bizottságok által összehívott népgyűlések delegálták. December 22-én került sor az Ideiglenes Nemzeti Kormány megválasztására, amely 1945. novemberi nemzetgyűlési választások után feloszlott.

Az Ideiglenes Nemzeti Kormányt az Ideiglenes Nemzetgyűlés 1944. december 22-én választotta meg a következő összetételben: az MKP 3, az SZDP 1, a Független Kisgazdapárt 2, a Nemzeti Parasztpárt 1 és a pártonkívüliek 4 miniszteri tárcát kaptak. Az Ideiglenes Nemzeti Kormány elnökétl Dálnoki Miklós Bélát választotta, aki 1945. november 15-én lemondott és az új kormány megalakítására Tildy Zoltán kapott megbízást.

⁶ U.o. 145. old.